

REVIEWS, BIBLIOGRAPHICAL NOTES

Ioan Iosep, Constantin-Emil Ursu & Simona Palagheanu, *Plans des Bukowiner Districts in 72 Sections welche in denen Jahren 1773, 1774 und 1775 von einem Departement des Kay's: Königlicher General Staabs geometrisch aufgenommen worden / Planul Districtului Bucovina în 72 secțiuni, întocmit după ridicări geometrice în anii 1773, 1774, 1775 de Departamentul Chezaro-Crăiesc al Statului Major General, Suceava, Karl A. Romstorfer, 2011, 56 p. + 74 pl.*

Într-o perioadă în care documentele cartografice sunt foarte puțin editate și, implicit, studiate, semnalăm apariția unei importante colecții de asemenea izvoare referitoare la istoria și geografia Bucovinei în perioada imediat următoare ocupării acestui teritoriu de către trupele chezaro-crăiești. Este vorba de o hartă intitulată *Plans des Bukowiner Districts in 72 Sections welche in denen Jahren 1773, 1774 und 1775 von einem Departement des Kay's: Königlicher General Staabs geometrisch aufgenommen worden*, care se păstrează la Biblioteca Arhivelor Naționale Istorice Centrale din București sub nr. de inventar 782/1966. Aceasta este alcătuită din 72 secțiuni (foi) propriu-zise, la care se mai adaugă încă două planșe: una cuprinzând titlul și legenda, iar cealaltă reprezentând schema dispunerii planșelor. Singulară în România, această hartă face parte din categoria așa-numitelor "hărți iosefine", nume sub care sunt cunoscute reprezentările cartografice austriece ce au fost realizate în timpul domniei împăratului Iosif al II-lea.

Academicianul Nicolae Docan este primul cercetător român care a studiat-o la *Kriegsarchiv* din Viena (1912). Probabil, tot lui datorăm aducerea în țară a acestui prețios exemplar, știut fiind faptul că, în urma stăruințelor sale, *Kriegsarchiv* din Viena a dăruit statului român mai multe hărți militare din veacul al XVIII-lea¹. Din păcate, această hartă a fost introdusă în circuitul științific mult mai târziu, de către Alexandru Ungureanu de la Universitatea "Al. I. Cuza" din Iași, care a semnalat existența exemplarului aflat la Biblioteca Arhivelor Naționale Istorice Centrale², unde era inventariată încă din anul 1966. Chiar și după 1980, această hartă a rămas puțin cunoscută, așa încât informațiile istorice, toponimice, geografice și cartografice pe care le cuprinde nu au fost valorificate la adevărata lor însemnătate. Acest lucru a fost cauzat și de faptul că majoritatea celor care au studiat-o i-au citat titlul incomplet sau cu greșeli, adeseori omițând locul în care se păstrează.

Până în 2011, au mai fost făcute reproduceri demonstrative ale unor secțiuni ale acestei hărți (V. Cucu și E. I. Emandi în 1981³; E. I. Emandi și C. Șerban în 1983⁴; V.

¹ Aurel Golimas & Aurică Smaranda, *Nicolae Docan. 24 iunie 1874-25 aprilie 1933*, "Buletinul Societății Numismatice Române" 77-79 (1983-1985), 131-133, p. 456-457.

² Al. Ungureanu, *Orașele din Moldova. Studiu de geografie economică*, București, 1980.

³ V. Cucu & E. I. Emandi, *Geografia istorică a Nordului Moldovei în lumina izvoarelor cartografice. Secolul al XVIII-lea*, "Revista Muzeelor și Monumentelor Istorice. Seria Muzeu" 10 (1981), p. 61-76.

Băican în 1996⁵ și M. Andronic în 1997⁶), însă acestea au fost monocrome și puternic micșorate, ceea ce le-a făcut aproape ilizibile, așa încât nu au putut reține atenția cercetătorilor interesați.

Fiecare dintre aceste 72 de planuri ale acestei hărți au fost realizate manual, pe hârtie pânzată, cu cerneluri policrome de o foarte bună calitate. Aceste elemente tehnice au făcut ca harta amintită să ajungă până la noi într-o perfectă stare de conservare, iar finețea desenelor și a scrierii surprinde în mod plăcut cercetătorul care se apleacă asupra ei.

Fiecare plan este înscris într-un chenar. Acest chenar este dublat în partea superioară și în dreapta sa de alte două chenare foarte înguste.

În chenarul îngust din partea superioară a planșei se precizează denumirea întregului ansamblu format din cele 72 de planuri – “*Theil des Bukowiner Districts, und Galicien [Partea districtului Bucovina, și Galiția]*” – și scara fiecărui plan. Această scară este reprezentată sub forma unui segment ce trebuia să corespundă în teren cu 6.000 de pași (“*Maasstab von einer halben Meile oder 6.000 Schritten*”), adică jumătate de milă austriacă. La rândul său, acest segment era împărțit în șase subdiviziuni egale; cea dintâi subdiviziune având marcat intervalul care corespundea distanțelor de 100, 200, 300, 400 și 500 de pași pe teren.

În schimb, în cadrul din partea dreaptă a planșei au fost menționate numele localităților ce se regăsesc în planul respectiv sub forma unui tabel intitulat: “*Dessignation derer in dieser Section Befindlichen Ortschaften [Denumirea localităților găsite în această secțiune]*”, cu următoarele rubrici: “*Nahmen der Ortschaften [Numele localităților]*”, “*Anzahl der: Burger und Bauern; Gärtner und Häusler; Pferde [Numărul: orășenilor și țăranilor; grădinari și slujitori; cai]*”. Precizăm că, din acest tabel, doar numele localităților a fost înscris, celelalte coloane urmând să fie completate după un prognostic recensământ al provinciei de către autoritățile habsburgice.

În afara cadrului, în colțul superior stâng a fost trecut numărul planului (de exemplu, *Sectio 1*) însoțită de anul 1778, probabil data când harta a fost finalizată. În schimb, în colțul superior drept se regăsește nr. 8, care poate fi numărul seriei exemplarului hărții păstrate la Arhivele Naționale, ceea ce duce în mod firesc la concluzia că harta a fost realizată în mai multe exemplare. La mijlocul marginii superioare, între cele două numere amintite a fost inscripționată cifra 34, care pare a fi numărul fusului sau al coloanei de longitudine.

În afara chenarelor, la mijlocul fiecărei laturi au fost trecute numerele planșelor care completează informațiile din planul respectiv.

Probabil pe baza unor informații din interiorul arhivelor vieneze, cunoscutul numismat și cartograf Nicolae Docan a atribuit această hartă maiorului austriac Fr. Von Mieg.

Din păcate, dintr-o scăpare regretabilă, Ioan Iosep, Constantin-Emil Ursu, Simona Palagheanu nu au menționat pe coperta mapelor în care se găsesc cele 72 de

⁴ E. I. Emandi & C. Șerban, *Contribuții de geografie istorică la cunoașterea fenomenului demografic din Nord-Vestul Moldovei la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, “Suceava. Anuarul Muzeului Județean Suceava” 10 (1983), p. 511-520.

⁵ V. Băican, *Geografia Moldovei reflectată în documente cartografice ale Moldovei din secolul al XVIII-lea*, București, 1996.

⁶ M. Andronic, *Evoluția habitatului uman în bazinul hidrografic Soloneț din paleolitic până la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, Iași, 1997.

planşe faptul că sunt editorii acestui prețios izvor cartografic, ceea ce lasă impresia greșită că ar fi autorii săi.

Apoi, într-o notă făcută pe coperta interioară a mapei în care se găsesc hărțile, editorii își exprimă regretul că, din motive tehnice-tipografice, reproducerea *Plans des Bukowiner Districts in 72 Sections welche in denen Jahren 1773, 1774 und 1775 von einem Departement des Kaÿs: Königlicher General Staabs geometrisch aufgenommen worden* la scara originală (1:28.000) nu a fost posibilă. Ca atare, editorii au fost siliți să accepte o reducere a reproducerilor cu aproximativ 7%. Din acest motiv, a fost micșorată și scara numerică a reproducerilor la o valoare de aproximativ 1:30.000. Din păcate, în urma acestei micșorări, dimensiunile acestor planuri nu mai sunt identice, ele situându-se în jurul valorilor de 665x430 mm ± 1-2 mm, deși dimensiunile planșelor pe care au fost reproduse aceste planuri sunt identice, având valoarea de 690x492 mm. Dat fiind faptul că această micșorare a fost făcută neuniform, marginile celor 72 de planuri nu se mai suprapun perfect ca în harta originală.

Mapa cu cele 72 de planşe este precedată de un amplu studiu introductiv, redactat în germană și română, ce se întinde de-a lungul a 56 coli de hârtie format mare (345x495 mm) și intitulat modest: *O «radiografie» a peisajului Bucovinei de la începutul Epocii Moderne: Planul Districtului Bucovina în 72 secțiuni (1778)*. Cele câteva greșeli de tehnoredactare ce se pot observa în această secțiune – precum Iosif I în loc de Iosif al II-lea (p. 2) sau anul 1970 în loc de 1790 (p. 53) – nu afectează valoarea științifică de ansamblu a acestui studiu.

Conținutul acestei hărți (relieful, sistemul hidrografic, vegetația, așezările omenești – indiferent dacă acestea sunt compacte sau izolate, permanente sau temporare –, mânăstirile, schiturile, bisericile, hanurile, rețeaua căilor de comunicații, resursele subsolului, instalațiile tehnice de pe cursul apelor curgătoare – mori, pive, poduri, podețe, poduri plutitoare – prisăcile, livezile, semnele de hotar ale Bucovinei, elementele de strategie militară, toponimia veche) este foarte bogat și redat cu foarte multe detalii, constituind, pe bună dreptate “o «radiografie» foarte realistă și completă a peisajului bucovinean de acum două secole și jumătate”. Pentru reprezentarea detaliilor geografice ale terenului, harta este color și utilizează semne convenționale și culori identice sau foarte apropiate de cele folosite pe hărțile actuale. Din acest motiv, această hartă a stat la baza realizării, în perioada imediat următoare, a planurilor cadastrale și a hărților topografice austriece.

În același timp, prin elementele redate, se poate remarca faptul că *Plans des Bukowiner Districts in 72 Sections welche in denen Jahren 1773, 1774 und 1775 von einem Departement des Kaÿs: Königlicher General Staabs geometrisch aufgenommen worden* este cu mult superior reprezentărilor cartografice moldovenesti, rusești sau austriece anterioare sau chiar sincrone, realizate de Dimitrie Cantemir, Bawr, Mieg sau harta anonimă din 1774, descoperită la Berlin de M. Popescu-Spineni și publicată în 1943⁷.

Așadar, prin vechime, cromatică, acuratețea desenului cartografic, lizibilitate, mărimea scării de proporție, bogăția, varietatea și detalierea elementelor și informațiilor conținute, această hartă prezintă o prețioasă sursă de documentare pentru istorici, geografi, cartografi, filologi, demografi sau pentru studiile interdisciplinare. Bogatele și

⁷ M. Popescu-Spineni, *Harta Bucovinei din anul 1774*, “Revista istorică Română” 11-121 (1941-1942).

valorosasele informații pe care ea le conține pot fi valorificate atât la elaborarea unor studii referitoare la întreaga Bucovină, cât și la alcătuirea unor lucrări monografice, cu caracter local.

Prin toate aceste elemente, *Planul Districtului Bucovina în 72 secțiuni* se impune drept cea mai valoroasă hartă a părții de nord-vest a Moldovei, numită după 1775 Bucovina. Ca atare, este neîndoielnic că prezentul demers științific va rămâne una dintre cele mai importante ediții de documente cartografice publicate în spațiul românesc.

Arcadie M. Bodale

Diana Mandache, *Dearest Missy. The Correspondence between Marie, Grand Duchess of Russia, Duchess of Edinburgh and of Saxe-Coburg and Gotha and Her Daughter, Marie, Crown Princess of Romania 1879-1900*, Sweden, Rosvall Royal Books, 2011, 472 p.

Istoric specializat în istoria regalității, Diana Mandache s-a remarcat de-a lungul timpului prin lucrări inedite dedicate familiei regale: “Later Chapters of My Life. The Lost Memory of Queen Marie of Romania” (2004), “Marie of Romania. Images of the Queen” (2007), iar în 2012 cartea “Patrie și destin. Principesa moștenitoare a României”. A studiat în arhivele britanice și nu numai și este expert în patrimoniu regal. Pe 31 mai 2010, Diana Mandache a primit din partea MS Regele Mihai, brevetul și Medalia “Regele Mihai I pentru Loialitate”.

Maria Alexandrovna a fost fiica țarului Alexandru al II-lea și a țarinei Maria Alexandrovna (născută prințesă de Hessa-Darmstadt). S-a născut la 17 octombrie 1853, iar la 23 ianuarie 1874 s-a căsătorit la St. Petersburg cu Prințul Alfred, Duce de Edinburgh, cel de al doilea fiu al Reginei Victoria a Marii Britanii. Au avut împreună cinci copii: Alfred, Maria, Victoria Melita, Alexandra și Beatrice. În august 1883, Maria devenea ducesă de Saxa-Coburg-Gotha, când soțul ei a preluat conducerea ducatului, în urma morții lui Ernst de Saxa-Coburg-Gotha. În Anglia, familia de Edinburgh a locuit la Clarence House în Londra și la Eastweell Park în comitatul Kent.

Cartea reunește corespondențadiîntre Maria Alexandrovna și fiica sa cea mare, Maria sau Missy, căsătorită cu prințul moștenitor al României, Ferdinand. Este vorba despre corespondența din anii 1879-1900, în total 419 scrisori, aflate în Arhivele Naționale ale României și structurată de Diana Mandache în nouă capitole. Tot la Arhivele Naționale se află și corespondența din perioada 1901-1920, anul morții ducesei și va face obiectul unei alte cărți, după cum mărturisește autoarea.

Redactarea scrisorilor a fost pentru Maria Alexandrovna un riguros exercițiu. Scria întotdeauna dimineața, făcându-și un obicei din a i se confesa fiicei sale. Intrând prin căsătorie în familia regală engleză, Maria Alexandrovna a participat la evenimentele Curții și familiei și, datorită personalității sale puternice, a reușit să se facă apreciată de însăși regina Victoria, chiar dacă i s-a opus acesteia în nenumărate rânduri. Astfel de momente au fost cele privind aranjamentele și negocierile pentru căsătoria fiicelor familiei Edinburgh, când opiniile celor două femei puternice s-au ciocnit. Frecvența apariției numelui Reginei Victoria în corespondență – sub diferite forme: “Grandmamma”, “Granny”, “the capricious old lady”, “the Queen”, “Grand Mere”, “la

Reine" (de 119 ori) – dovedește prezența și influența puternică a reginei în viața familiei Edinburgh până la sfârșitul vieții.

Ceea ce regina Victoria a constituit pentru Maria Alexandrovna regele Carol I a reprezentat pentru fiica ei Maria, acesta fiind numit în corespondență "*tyrannical Uncle*" sau "*Under Granny's Pantoffel*". Regele Carol I a jucat un rol central în viața lui Missy la curtea României, pe fondul scandalurilor și conflictelor legate de infidelitățile ei, dar și ale soțului ei, principele Ferdinand.

De asemenea, Alfred, duce de Edinburgh și Saxa-Coburg-Gotha ("*Papa*"), Ferdinand, prințul moștenitor al României ("*Nando*"), prințul Alfred ("*Bruderle*"), Regina Elisabeta a României ("*Aunt*"), Victoria Melita ("*Ducky*"), Alexandra ("*Sandra*"), Beatrice ("*Baby*") și prințul Carol al României ("*Boisy*", "*Bubchen*", "*Bubelchen*") sunt frecvent menționați în paginile acestui volum de corespondență. Alte nume care apar menționate sunt: marea duce de Rusia – Vladimir ("*Uncle Wladimir*"), Sergiu ("*Uncle Serge*"), Paul ("*Uncle Paul*"), împărăteasa Maria Feodorovna ("*Minny*", "*Aunt Minny*") și marea ducesă Elisabeta Feodorovna ("*Ella*").

Activități cotidiene și pasiuni reies din paginile corespondenței. Maria Alexandrovna era pasionată de teatru, dans și jocul de tenis, în timp ce fiica sa era preocupată de citit, jocul de cărți Whist, cai și ciclism. Societatea balurilor și dansurilor este un factor constant în descrierile făcute de mamă și fiică. Vremea și alte evenimente ale naturii sunt prezente în corespondență. De exemplu, Missy descrie prima experiență a unui cutremur petrecut în România, iar cuvântul "vreme" este folosit de 300 de ori, reflectând preocuparea pentru starea vremii în epoca victoriană. Și regele Carol I avea o preocupare pentru vreme, pe care o analiza la minut, realizând un adevărat buletin meteo. Un alt subiect prezent în scrisori este cel al stării de sănătate – boli, vaccinuri, probleme dentare, tratamente, doctori, discuții despre cancerul care a afectat-o pe ducesa de Saxa-Coburg-Gotha.

Pentru Missy, căsătorită într-o țară străină și îndepărtată, mama sa a fost un adevărat sprijin. Deviza Mariei Alexandrovna în viață a fost "răbdare și resemnare" și și-a îndemnat fiica în acest sens. De altfel, destinele lor au fost asemănătoare – prințese exportate prin căsătorie în țări străine, cu mentalități și culturi diferite și atent urmărite de ochii unor regi puternici și intransigenți (regina Victoria și regele Carol I). Puterea caracterului Mariei Alexandrovna este amplu demonstrată în scrisorile către fiica sa, către regele Carol I și Ferdinand, pe fondul restricțiilor care îi erau impuse fiicei sale la curtea României, a discuțiilor privind un eventual divorț al Mariei de Ferdinand și al nenumăratelor divergențe din primii ani de căsătorie a cuplului princiar: "*my daughter has a same character as myself [...] at her age one cannot exist for duty and politics alone and you must allow her natural feelings of love for her own country and former life; allow her to leave Romania with her husband and immerse herself in a European setting once again*" (p. 71). A călătorit mai în toată Europa, de la Moscova și St. Petersburg la București, Cetinje, La Valletta, Atena, Londra, Berlin, Coburg. După moartea soțului ei, ducele Alfred de Saxa-Coburg-Gotha, viața ei s-a schimbat complet.

Capitolul I este intitulat *Călătorii 1879-1892*, dat fiind că acoperă perioada în care Maria Alexandrovna și-a însoțit soțul, pe ducele Alfred, în calitatea lui de amiral al Marinei Regale. În 1886, acesta a devenit comandantul șef al flotei din Mediterana cu baza în Malta. Pentru Maria Alexandrovna a fost o oportunitate pentru a vizita mai multe orașe europene și de a participa la o serie de evenimente sociale și de familie – și-a vizitat mama, pe împărăteasa Rusiei, soacra, pe regina Victoria, la Windsor și a participat la

nunțile fraților săi, Sergiu și Paul, marii duci ai Rusiei. De asemenea, asistă la Atena la manifestările jubileului de 25 de ani de domnie ai regelui Greciei, George I. La aceste evenimente se adaugă alte activități ale ducesei: participarea la spectacole de operă, balet, teatru, dar și baluri ale înaltei aristocrații din epoca victoriană.

Capitolul II este intitulat sugestiv *Identitate națională și dorul de patrie 1893*. Acest an a fost unul plin pentru ducesa de Edinburgh. Fiica sa Maria s-a căsătorit la Sigmaringen cu prințul Ferdinand de Hohenzollern, moștenitorul tronului României. Tot acum, Alfred de Edinburgh devine duce de Saxa-Coburg-Gotha, succedându-i unchiului său. Se naște prinul copil al cuplului princiar Ferdinand-Maria, prințul Carol. În acest capitol predomină scrisorile Mariei către mama sa cu descrieri din România. La sosirea în România, tânăra prințesă îi scrie mamei sale o telegramă: "Have arrived at last; tremendous reception. Thousands of people; weather fine and cold; rooms very pretty and not so small. Much love, Missy" (p. 73). De aici pornește lungul drum în România al principesei și mai apoi reginei Maria.

Capitolul III se numește *Între Unchiul tiran și Bunica Pantofel* și reunește corespondența din anul 1894, un an al evenimentelor familiale: în aprilie, "Ducky" se căsătorește la Coburg cu Ernst Ludwig de Hessa-Darmstadt, cei doi fiind urmați de un alt cuplu, prințul Karl Anton de Hohenzollern-Sigmaringen, fratele principelui Ferdinand al României, cu principesa Josephine a Belgiei. Missy naște cel de al doilea copil, principesa Elisabeta, la al cărei botez participă și Maria Alexandrovna. Când țarul Alexandru al III-lea, fratele ducesei, a murit la 1 noiembrie la Livadia, în Crimeea, ea descrie în scrisori sumbrul eveniment. Tronul Rusiei a fost ocupat de fiul lui Alexandru al III-lea, Nicolae, căsătorit cu Alix de Hessa, sora lui Ernst Ludwig.

Ducesa o sfătuiește pe fiica sa încă o dată să se confrunte cu regele Carol I, pentru a obține permisiunea de a participa la evenimentele din societate. Maria Alexandrovna se arată iritată de atitudinea regelui Carol I și vine în apărarea fiicei sale, dat fiind că, după cum spune ea, "*the Romanian constitution will not suffer from your going to balls*" (p. 150).

Corespondența din anul 1895 este reunită sub titlul *Întâlniri* în capitolul IV. Anul este marcat de evenimente fericite în familie, cum ar fi nașterea celui de-al treilea nepot al ducesei, prințesa Elisabeta de Hessa-Darmstadt. Scrisorile principesei Maria către mama sa conțin numeroase detalii despre familia regală română. Ducesa, la rândul ei, se referă la planurile de căsătorie dintre fiica sa Sandra și Ernst de Hohenlohe-Langenburg. Scrisorile conțin interesante busturi ale reginei Victoria, ducelui de Saxa-Coburg-Gotha și a fiicei celei mici, prințesa Beatrice, Ferdinand al României, marele duce Paul al Rusiei, mama lui Ferdinand, Antonia de Hohenzollern-Sigmaringen. Viața socială, mersul la teatru, cititul, dansul, patinajul și ciclismul, precum și starea vremii sunt subiecte ale vieții de zi cu zi în anul 1895.

Evenimente de familie din anul 1896 sunt descrise în capitolul V: nunta Sandrei cu Ernst de Hohenlohe-Langenburg în aprilie și încoronarea țarului în mai. Corespondența conține multe detalii despre pregătirile pentru ceremoniile de la Moscova. De asemenea, în acest an a avut loc la Sinaia vizita marilor duci ai Rusiei, Boris și Andrei, dar și a prințului Alfred. Mamă și fiică au fost ocupate pe tot parcursul anului cu pregătirile în familie la Coburg, Sigmaringen și St. Petersburg.

Capitolul VII, *Almanach de Gotha* (1898) reunește schimbul de scrisori dintre ducesă și fiica sa cu referire la rudele din Rusia, Germania și Marea Britanie. Inevitabila deteriorare a stării de sănătate a celor doi Alfred, ducele de Saxa-Coburg-Gotha și fiul

său, și tratamentele medicale urmate sunt un alt subiect al corespondenței. Cele două femei discută și despre problemele maritale ale surorilor lui Missy. În septembrie are loc o întâlnire a familiei de Hohenzollern-Sigmaringen la Winburg, la care participă și Missy; se află atunci despre căsătoria prințului Christian al Danemarcei cu prințesa Alexandrine de Mecklenburg-Schwerin la Cannes și despre ceremonia inaugurării monumentului dedicat țarului Alexandru al II-lea la Moscova.

Capitolul VIII se axează pe anul 1899 și pe cele două evenimente care au dominat acest an: "Nunta de Argint" a ducelui și ducesei de Saxa-Coburg-Gotha, sărbătorită pe 23 ianuarie la Schloss Friedenstein în Gotha, și moartea prințului Alfred în Tirol, pe 6 februarie. Au urmat problemele legate de succesiunea Coburg-ului. Pe 30 iunie s-a anunțat oficial că prințul Arthur, duce de Connaught, împreună cu fiul său, alt prinț Arthur, au renunțat la pretențiile la "tronul" Coburg-ului în favoarea prințului Charles Edward, Duce de Albany, fiul prințului Leopold.

"Afacerea Miss Winter", așa cum a numit ducesa scandalul generat la Curtea României de guvernanta *Miss Winter*¹, care a "raportat" legătura dintre Missy și ofițerul român Zizi Cantacuzino, a fost un alt eveniment ce a dominat corespondența acestui an. Maria Alexandrovna a avut o atitudine dură și intransigentă, propunând ca fiica sa, însărcinată cu cel de-al treilea copil, să meargă și să nască la Gotha, tocmai pentru a o scoate din situația dificilă în care intrase. Mai mult decât atât, o sfătuia să renunțe la drepturile sale la succesiune în favoarea fiului ei, Carol, o atitudine aspru criticată de prințul Leopold de Hohenzollern-Sigmaringen și considerată ca fiind prostească.

Ultimul capitol este dedicat anului 1900, *Necazuri*. Missy a născut-o pe principesa Maria la Schloss Friedenstein în Gotha pe 8 ianuarie 1900, iar micuța a fost alintată "Mignon". Principele Ferdinand a sosit la Gotha cu miniștrii săi pentru a emite certificatul de naștere, recunoscându-și astfel copilul. Acest pas domolește impasul generat de declarațiile lui Missy de renunțare la toate drepturile la succesiune în numele fiului ei, prințul Carol, o acțiune susținută puternic înainte de ducesa de Coburg. Revenirea la normalitate a fost condiționată de îndepărtarea guvernantei *Miss Winter*. Principii moștenitori se întorc în România împreună cu noua lor fiică, iar corespondența Mariei cu mama sa este reluată. Ele discută despre vizitele familiei regale a României și a celei de Hohenzollern-Sigmaringen la Abbazia și Weinburg și despre întâlnirea dintre regina Victoria și ducesa de Coburg. Ducele Alfred, soțul Mariei Alexandrovna moare de cancer la 30 iulie 1900, iar conducerea ducatului este asigurată, în calitate de regent, de către ginerele ducesei, Ernest de Hohenlohe-Langenburg, până la împlinirea vârstei de către Charles Edward, noul duce de Saxa-Coburg-Gotha, în iulie 1905. Printre toate problemele, Maria Alexandrovna își găsește timp să îi scrie fiicei sale despre Expoziția Universală de la Paris, pe care a vizitat-o, despre concerte și spectacolele de operă.

Imperială în înfățișare, dar în același timp democratică prin atitudine, Maria Alexandrovna a fost o personalitate în căutarea perfecțiunii. Viața și caracterul său au fost influențate de educația de la Curtea imperială rusă, ca fiică a țarului Alexandru al II-lea, într-un mediu grandios care în mare măsură personifica modul de viață al tatălui, precum și viziunea despre lume. Cartea este un tribut adus Mariei Alexandrovna, mare ducesă a Rusiei, ducesă de Edinburgh și de Saxa-Coburg-Gotha, aceasta fiind un important martor

¹ Miss Winter – guvernanta engleza a copiilor cuplului princiar Ferdinand-Maria, impusă de Regina Elisabeta. Ea l-a îndepărtat pe micul prinț Carol de mama sa.

ocular al unor evenimente memorabile din istoria regalității victoriene din perioada 1879-1900.

Mirela Tîrnă

Cristian Andrei Scăiceanu, *Istoria mișcării filatelice din România*, Colecția Patrimoniul Cultural, Bucharest, Oscar Print, 2011, 660 p.

În 2011, la Editura Oscar Print a apărut lucrarea lui Cristian Andrei Scăiceanu, *Istoria Mișcării Filatelice din România*. Pasiune sau disciplină auxiliară a istoriei, filatelia este un domeniu extrem de complex, cu implicații economice, culturale și de propagandă politică, pe care autorul le tratează științific într-un proiect doctoral finalizat prin publicarea acestei lucrări inedite.

Lucrarea are 660 de pagini și este structurată în 11 capitole, însoțite de concluzii, rezumate în limbile engleză, franceză și germană, considerațiile acad. Ionel Haiduc și profesorilor universitari Ioan Bulei și Ion Calafeteanu, glosar de termeni filatelici, bibliografie și indici de nume, anexe. La baza documentării stau numeroase surse de arhivă din Arhivele Naționale ale României, Arhivele CNSAS, Arhiva Muzeului Național de Artă a României, Arhiva Muzeului Național Filatelic, Arhivele Militare. Se adaugă numeroase cataloage, dicționare, enciclopedii, lucrări generale, dar și de specialitate (filatelice). Mai mult decât atât, autorul preia amintiri de la cei implicați în mișcarea filatelică, cum ar fi Titus Orădean, Teodor Melnic, Gilda Roșca, Octavian Iliescu sau istoricul de artă Petre Oprea. Așa cum remarcă Ion Bulei “Numărul filateliștilor nu e mare (proporțional e scăzut față de al țărilor din Apusul și Centrul Europei). Lipsa numărului e compensată adeseori de calitatea celor existenți. Dacă ar fi să considerăm valoarea regelui Carol al II-lea după colecția sa filatelică, suveranul interbelic ar fi un rege mare, nu controversat cum e și un detestat așa cum era în 1940 când el abdică în zgomotul căderii granițelor țării” (p. 604).

În capitolul I, intitulat *Geneza filateliei*, autorul face o incursiune în trecutul mărcilor poștale, ale căror începuturi datează din 1840, când în Anglia reginei Victoria s-a pus în circulație prima marcă poștală din lume. Ea avea valoarea nominală de un penny și era tipărită în culoarea neagră, de unde și numele de *Penny Black*. În România, primele timbre au apărut în 1858 și erau imprimate manual, celebrele “Cap de Bour”. Apariția timbrului a creat și o nouă pasiune, aceea a colecționării mărcilor poștale. Georges Herpin a utilizat în 1864 pentru prima dată termenul de *philatelie*. Treptat, pe măsura înmulțirii mărcilor poștale a apărut și dorința de a le strânge sau colecționa. Apoi, de la colecționarii individuali s-a ajuns la asociații, cluburi, expoziții, muzee, federații, prezentate pe larg de autor.

Capitolul II se referă la *Originea filateliei în România*, iar autorul subliniază că introducerea filateliei în România s-a făcut pe filieră franceză și germană și foarte mult a contat comerțul filatelic și cei care l-au practicat, precum librării Ioniță Pleșea din Craiova, Elias Șaraga din Iași sau M. Alcalay din București (p. 49).

Capitolul III, *Dezvoltarea filateliei în România* este foarte amplu și, ca atare, autorul l-a împărțit pe 8 subcapitole: *Filatelia, o pasiune prin excelență individuală; Înființarea primei asociații filatelice din România; Societățile filatelice până la primul război mondial; Activitatea organizațiilor filatelice în perioada interbelică; Renașterea*

asociațiilor filatelice după război; Organizațiile filatelice în perioada 1948-1958; Activitatea filatelică între 1959 și 1989; Activitatea filatelică după 1990.

În capitolul IV, *Mari filателиști din România*, autorul îi prezintă pe cei mai importanți colecționari începând cu Dimitrie C. Butculescu, fondator al primei asociații filatelice din România, și Constantin M. Moroiu, care a realizat prima publicație filatelică, "Timbrophilu", la 1881 și a inițiat prima societate filatelică de la noi. Interesant este și faptul că autorul îi menționează și pe străinii care au colecționat mărci poștale românești: încă din secolul al XIX-lea, Thomas Keay Tapling și-a donat colecția de mărci clasice românești la British Museum, astăzi găsimu-se la National Library, în Londra. Regele Faruk al Egiptului (1936-1965) a avut în colecția sa multe rarități mondiale, printre care și scrisori francate cu mărcile "Cap de Bour". Fritz Heimbuchler din Germania este recunoscut ca cel mai mare specialist al mărcilor "Cap de Bour" pe plan mondial. Din 1972 este conducătorul grupării filatelice "Arge Rumänien" din Germania. De asemenea, Cristian Scăiceanu remarcă și faptul că astăzi numărul filателиștilor străini care colecționează în România este mult diminuat și îi menționează pe cei care au participat la Expoziția mondială EFIRO 2008 de la București (p. 140-141).

Capitolul V se referă la *Confiscarea colecției filatelice a baronului von Witzleben*. Job Wilhelm von Witzleben (1880-1960) a fost numit în 1923 director al sucursalei bucureștene Dresdner Bank, care se va transforma în 1929 în Societatea Bancară Română S.A. Se pare că a venit în România încă din 1917, deoarece prezența sa a fost semnalată la conducerea Băncii Naționale a României. După al Doilea război mondial, baronul Witzleben a fost internat ca urmare a faptului că era german. El deținea o importantă colecție de mărci poștale, care se pare că a fost confiscată de sovietici, dar netrecută în listele oficiale de bunuri predate către URSS. Autorul anexează la acest capitol inventarul colecției filatelice a baronului Witzleben, aflată la 1 aprilie 1944 în Tezaurul Societății Bancare Române (p. 162-220).

Capitolul VI se referă la *Pasiunea pentru filatelie a regelui Carol al II-lea* și are zece subtitluri și anexe. Pasiunea lui Carol al II-lea pentru colecționarea mărcilor poștale s-a manifestat din copilărie și l-a însoțit toată viața, având drept exemplu pe tatăl său, regele Ferdinand. Autorul a fotosit pentru documentare la acest capitol materiale din Arhivele Naționale, fondurile Casa Regală. Principele Carol, Casa Regală. Carol Caraiman, Regina Maria. Personale, Casa Regală. Carol al II-lea, dar și Memoriile lui Eugeniu Arthur Buhman (funcționar și apoi șef al Poștei Române, dar și secretar particular al regelui Carol al II-lea), cel care a inventariat colecția de timbre a lui Ferdinand.*

După opinia autorului, "[...] Carol al II-lea a fost cel mai mare colecționar de mărci poștale din România, colecția lui de timbre ajunsese spre sfârșitul domniei sale să fie considerată una din cele mai mari existente în lume" (p. 236). Din păcate, cea mai mare parte a colecției a fost vândută de Carol încă din timpul vieții, iar despre colecția de timbre românești ipotezele sunt neclare și nici autorul nu se hazardază a da o informație sigură.

În capitolul VII este tratat *Fenomenul expozițional în filatelie*. În România, prima expoziție filatelică se consideră că s-a desfășurat în 1891, pe atunci existând obiceiul ca participanții să prezinte diverse materiale filatelice, de la o serie de timbre la colecții întregi. De o expoziție în adevăratul sens al cuvântului putem vorbi abia în 1920, când la Timișoara s-a organizat o expoziție filatelică ce a avut un catalog tipărit și un caracter competitiv, un juriu acordând distincții. De aici a urmat o serie de alte expoziții,

care au beneficiat de interesul sau patronajul Casei Regale, având în vedere pasiunea pentru filatelie a Regelui Ferdinand și a Principelui Carol. În 1932, când pe tronul României se afla regele Carol al II-lea, a avut loc la București cea mai mare expoziție filatelică românească de până la acea dată.

După 1948 s-a organizat o serie de expoziții filatelice cu un pronunțat caracter propagandistic, la fel și cele organizate în toate țările aflate sub influență sovietică. Treptat, marile colecții interbelice nu au mai fost expuse, ele dispărând odată cu posesorii lor.

Tradiția denumirii EFIRO, de la Expoziția Filatelică Română, folosită pentru prima dată în 1932, a fost reluată în 1998, când s-a organizat EFIRO 1998 și unde au expus 237 de colecționari (p. 397).

Cea mai mare expoziție filatelică organizată în România și pe care autorul o descrie a fost Expoziția filatelică mondială EFIRO 2008 (p. 398-400).

De asemenea, Cristian Scăiceanu subliniază că expozițiile filatelice sunt, în general, competitive, dar “În România, din păcate, calitatea jurizării exponatelor filatelice nu s-a ridicat la nivelul la care această activitate a ajuns în Europa. Așa se explică de ce unele colecții ce primeau în mod curent medalie de aur la expozițiile organizate în țară nu reușeau niciodată să depășească nivelul medaliei de argint în străinătate. Expozițiile au fost prezentate în presa filatelică, în general, în stilul triumfalist, insistându-se pe numărul mare de medalii superioare, de aur și vermeil, acordate de juriu. Cum aceste medalii rareori au fost confirmate la expozițiile internaționale, rezultă că aprecierile juriilor au fost eronate” (p. 402).

O altă chestiune delicată pe care autorul o abordează este cea a lipsei asigurărilor colecțiilor care participă la diversele expoziții, colecționarii nefiind obișnuiți să își asigure individual colecțiile.

Capitolul VIII aduce în atenție *Comerțul filatelic*, deoarece nu poate exista colecționarea de mărci poștale fără existența comercianților de timbre și nici a acestora fără colecționari. Autorul marchează lungul și sinuosul drum al accesului comercianților de mărci poștale la expozițiile filatelice. În România, comercianții de mărci poștale erau cu precădere evrei: Elias Șaraga, Samuel Lupovici, Heinrich Bimbach, Wilhelm Nathansohn, S. Kislinger, Marcu Martin. La București exista o Bursă a colecționarilor de mărci poștale, care-și avea sediul la cafeneaua “Schreiber” și unde la începutul anului 1891 timbrele românești erau foarte căutate, mai ales cele emise cu efigia domnitorului Al. I. Cuza.

Autorul prezintă pe larg și modul în care Banca Națională a României s-a implicat în controlul ieșirii din țară a mărcilor poștale, asimilându-le pe acestea cu moneda națională a României (p. 425-428). În perioada comunistă, guvernul a naționalizat comerțul filatelic, iar emiterea de timbre a fost reglementată printr-un decret al prezidiului MAN din 1949, prin care aceasta era monopol exclusiv al statului. După 1990, comerțul filatelic nu s-a dezvoltat cum era poate de așteptat, licitațiile filatelice fiind o raritate în România.

Foarte interesant este capitolul IX și se referă la *Filatelia sub supravegherea serviciilor secrete*. Primul document depistat de autor în ANR, fondul Președinția Consiliului de Miniștri. Serviciul Special de Informații (1920-1949) și care atestă supravegherea unei asociații filatelice bucureștene este un raport al Prefecturii Poliției Capitalei din 7 mai 1943. Raportul constată în cercurile filatelice bucureștene o abundență de mărci poștale sovietice, fapt considerat un mijloc de propagandă bolșevică,

deoarece pe ele apărea emblema comunistă – secera și ciocanul. Comerțul cu timbre rusești sau sovietice a intrat și în atenția Serviciului Special de Informații (SSI).

Mai târziu, după schimbarea regimului politic și înființarea Securității, filatelia avea să devină un obiectiv important în atenția noii structuri informative și represive. În susținerea acestei constatări, autorul prezintă documente din Arhiva CNSAS, care atestă urmărirea filateliștilor, legăturile lor cu străinătatea, cei care dețineau materiale filatelice prohibite sau literatură occidentală, supravegherea expozițiilor filatelice etc.

De asemenea, filatelia a fost utilizată în propaganda politică extrem de constant și durabil încă din veacul al XIX-lea. Cristian Scăiceanu rezervă acestui aspect capitolul XI din lucrarea sa, intitulat *Mărcile poștale, mijloace eficiente de propagandă*. Mărcile “Cap de Bour” apărute în 1858 au fost primele timbre de propagandă din România menite să promoveze ideea națională în preajma Unirii Principatelor. De altfel, orice moment politic este însoțit de o emisie monetară, menită să îl justifice la nivel propagandistic: intrarea Cadrilaterului în componența statului român (1913), Primul Război Mondial, sărbătorirea anilor de domnie ai regilor României, promulgarea Constituției lui Carol al II-lea din 1938, mișcarea legionară, cel de al Doilea război mondial.

Apogeul propagandei prin intermediul mărcilor poștale este atins în perioada comunistă, iar autorul face o analiză detaliată și foarte documentată a acestui fenomen.

Într-un ultim capitol, autorul se ocupă de *Artiștii plastici realizatori de mărci poștale*. Un aspect pe care autorul îl subliniază pe parcursul acestui capitol este acela că artiștii care au machetat mărci poștale au rămas cumva într-un con de umbră. Cristian Scăiceanu aduce în prim plan activitatea unora din cei mai importanți machetatori: Ludovic Bassarab, Octav Roguski, Dimitrie Știubei, Șerban Zainea, Ion Dumitrana, Harald Meschendorfer.

În concluzie, apreciem lucrarea de față și o recomandăm spre lectură chiar și nespecialiștilor, discursul nefiind unul tehnicizat excesiv.

Mirela Tîrnă

Ștefania Ciubotaru, *Viața cotidiană la curtea regală a României (1914-1947)*, Bucharest, Cartex, 2011

Universul vieții private a intrat în atenția istoricilor ca domeniu de investigație începând cu lansarea ambițiosului proiect al Școlii de la Annales, în anul 1929, potrivit căruia “istoria trebuie să fie problematică și să se ocupe de oameni”¹. Noua istorie, opusă celei evenimentiale, și-a propus să surprindă mentalitățile și să reconstituie diferitele ipostaze ale vieții cotidiene, un univers atât de complex și de profund prin multitudinea de aspecte pe care le reunește.

După modelul francez, istoricii români ai ultimilor 20 de ani, au abordat istoria vieții private în nenumărate studii și lucrări științifice ca o compensație la abundența de lucrări strict pe domeniul politic. Este drept că și sursele au permis folosirea lor în această direcție, dar și noile curente istoriografice, ajunse la noi cu un decalaj de timp justificat. Mai mult decât atât, au existat subiecte despre care nu s-a scris absolut deloc înainte de

¹ Al. Dușu, *Dimensiunea umană a istoriei. Direcții în istoria mentalităților*, București, 1986, p. 3.

1989, cum este cazul regalității. Astfel, monarhia românească a devenit un subiect de interes pentru cercetători, fascinant și controversat și cu cea mai largă paletă de surse.

Ne-am propus astfel, recenzarea unei lucrări apărută în 2011 la editura Cartex și intitulată *Viața cotidiană la Curtea regală a României (1914-1947)*, semnată de Ștefania Ciubotaru. Despre familia regală a României s-a scris sub diferite aspecte: viață politică, aspecte de politică externă și relații diplomatice sau România în timpul regilor Carol I, Ferdinand, Carol al II-lea și Mihai. De asemenea, s-au publicat memorii, jurnale, biografii: regina Maria, Carol al II-lea, principesa Ileana, prințul Nicolae, regina Elena, Ana a României, precum și convorbiri (vezi cazul regelui Mihai).

Lucrarea de față are 552 de pagini și este structurată pe opt capitole: Familia regală (1914-1947); Venituri și cheltuieli la Curtea Regală; Locuința Familiei Regale; Vestimentația la Curtea Regală; Masa și alimentația la Curtea Regală; Timpul liber; Relațiile de familie; Sănătate, boală și moarte în Familia Regală. Așadar, lucrarea urmărește o evoluție a vieții private pe durata a trei domnii, respectiv Ferdinand, Carol al II-lea și Mihai, cu sincopele bine știute ale renunțării la tron de către Carol al II-lea.

Despre viața cotidiană la Curtea Regală a României în perioada interbelică nu s-a scris aproape nimic, care să reunească bogăția de surse. De aceea, pentru autoare a fost un demers îndelungat și relativ anevoios.

După cum menționează autoarea, lucrarea încearcă să evidențieze modul cum s-au constituit cuplurile regale Ferdinand și Maria, principele Carol și principesa Elena, principele Carol / regele Carol al II-lea-Elena Lupescu și relațiile dintre ei, relațiile dintre aceste cupluri și copiii lor, ca și relațiile dintre cei cinci copii ai familiei regale Ferdinand și Maria; care au fost principalele surse de venituri ale Casei Regale, ce capitole cuprindeau bugetele de venituri și cheltuieli și care au fost principalele tipuri de cheltuieli pe care le făceau membrii celor trei familii regale; unde și cum locuiau, prezentarea și descrierea, pe cât posibil de exactă, a clădirilor reprezentative din punct de vedere arhitectonic, descriind cele mai importante reședințe regale: Palatul Cotroceni, Palatul Regal din Calea Victoriei, Castelul Peleş, Castelul Pelișor, Castelul Foșor, Castelul Bran, Palatul Regal, Palatul Regal de la Mamaia, Palatul Kisseleff, Castelul Săvârșin; ilustrarea modului cum se îmbrăcau membrii celor trei familii regale, vestimentația acestora încadrându-se în coordonatele evoluției europene (în ton cu ceea ce se crea la Paris), evidențierea principalilor creatori de modă, dar și a caselor de modă la care apelau, în special regina Maria; reconstituirea, pe baza meniurilor descoperite în cadrul fondului Casa Regală, a felului cum se alimentau, ce alimente preferau, ce firme românești și străine le livrau aceste alimente, ce băuturi consumau, ce meniuri s-au servit cu prilejul unor evenimente importante de la Curtea Regală; unde și cum își petreceau timpul liber pe care îl aveau la dispoziție și care erau *hobby*-urile membrilor familiei regale; ce relații aveau cu rudele și prietenii apropiați, dar și cu personalul superior și inferior care îi deservea; cum încercau să își păstreze sănătatea și care au fost bolile care i-au afectat de-a lungul vieții, ce tratamente au urmat, care erau medicii Curții Regale, cum s-au stins din viață, unde și cum au fost înmormântați (p. 13).

La baza scrierii acestei lucrări stau, în primul rând, documentele din Arhivele Naționale ale României, concentrate în fondul Casa Regală, oficiale și personale, la care autoarea a adăugat fondul Castele și palate, dar și fondurile familiale Argetoianu, Brătianu, Știrbey, I. V. Stârcea. La acestea, se adaugă alte fonduri din Biblioteca Națională, memoriile unora din membrii familiei regale, lucrări ale unor contemporani cu aceștia și cele ale istoricilor actuali. De asemenea, ilustrațiile cărții provin din fondul de

fotografii și cărți poștale al Muzeului Național Cotroceni, din fototeca Arhivelor Naționale și de pe diverse site-uri specializate în istoria familiei regale.

Din cunoștințele noastre, aceasta este singura lucrare scrisă până acum care reunește toate aspectele de viață cotidiană și care, la rândul lor, pot oferi o multitudine de alte informații privind starea economică, statistici financiare, aspecte culturale, de arhitectură și decorațiuni și care toate reunite alcătuiesc "portretul" României primelor patru decenii ale secolului al XX-lea și în corelație cu evoluțiile la nivel european.

Capitolul I urmărește constituirea cuplurilor Ferdinand și Maria, Carol al II-lea și Elena, apoi Carol al II-lea și Elena Lupescu, precum și relațiile dintre frați și surori în familia regală Ferdinand și Maria, relații care au fost când normale, când tensionate, de multe ori depășind granițele intimității familiei. De altfel, membrii unei familii regale se nasc, trăiesc și mor în public, iar dacă nu sunt conștienți de acest fapt, nefericirea își pune amprenta asupra vieții lor și orice eșec personal devine public și este perpetuat în memoria colectivă.

Foarte interesant am considerat capitolul II: *Venituri și cheltuieli la Curtea Regală*, adică în timpul lui Ferdinand, Carol al II-lea și Mihai, unde este urmărit felul cum se desfășurau anumite operațiuni financiare legate de rularea banilor publici și a celor personali. Aici, autoarea ne prezintă sursele de venituri ale regilor, respectiv averea personală, sumele din Lista Civilă, Domeniul Coroanei, banii obținuți din comercializarea produselor grădinilor regale, vânzarea automobilelor care nu mai erau folosite de familia regală, vânzarea cailor de la grajdurile regale, care nu mai făceau față necesităților casei, vânzarea de tablouri ce aparțineau Casei Regale. Veniturile Listei Civile și ale Domeniului Coroanei trebuia să acopere nevoile curente ale Curții Regale, care priveau în general cheltuielile de întreținere a suveranului, a reședințelor regale, precum și a întregului personal aferent instituției dinastice. Lista Civilă era la început stabilită printr-o lege, fapt care s-a specificat apoi în Constituția din 1923. Ștefania Ciubotaru prezintă tabelele cu veniturile și cheltuielile Casei Regale, cu deficitale și excedentele bugetare, în ce constau cheltuielile Casei Regale.

Interesant este că, în timpul lui Carol al II-lea (1930-1940), Casa Regală a beneficiat de sume importante de bani, iar regele le-a gestionat, în primul rând, pentru a obține câștiguri cât mai substanțiale. De aceea, în momentul abdicării, Carol al II-lea dispunea de o avere considerabilă mobilă, imobilă, depozite în numerar la bănci și societăți. Dacă Lista Civilă a regelui Ferdinand era în 1923 de 10.000.000 lei, la Carol al II-lea, prin legea din 27 iunie 1930 era fixată la 40.000.000 lei. Carol a cerut ca din vărsămintele Domeniului Coroanei să îi fie transferați în cont 3.000.000 lei și alți 1.500.000 lei în 1931. La sfârșitul domniei lui Carol al II-lea s-a constatat că statul a subvenționat masiv cheltuielile regelui.

Din analiza comparativă a veniturilor și cheltuielilor serviciului Listei Civile pe anul 1937 reiese că statul subvenționa transportul CFR și întreținerea palatelor regale, dar și transportul pentru Casa reginei Maria și a principelui Nicolae, ceea ce însemna că statul subvenționa familia regală în ansamblul ei.

Și în perioada domniei regelui Mihai, veniturile Curții Regale erau asigurate în primul rând prin gestiunea Listei civile a regelui și de vărsămintele Domeniului Coroanei. La 29 octombrie 1940, prin decretul-lege semnat de generalul Ion Antonescu a fost fixată Lista Civilă a regelui Mihai la suma de 40.000.000 lei, iar dotația reginei -mamă Elena la 7.000.000 lei. Am marcat doar câteva informații, datele fiind mai consistente, iar analiza lor foarte interesantă.

În privința locuințelor familiei regale a României (capitolul III), autoarea ajunge la concluzia că "acestea se ridicau din toate punctele de vedere la nivelul unor adevărate reședințe regale pline de fast și somptuozitate, care asigurau totodată și toate utilitățile și funcționalitățile necesare, în conformitate cu evoluția acestora. Fiecare locuință a fost proiectată după planurile unui arhitect străin sau autohton și a beneficiat de sume importante de bani, provenite atât de la bugetul statului (este cazul Palatului Regal Cotroceni și al Palatului Regal din Calea Victoriei), cât și din veniturile proprii ale regelui sau ale reginei care a comandat-o sau reamenajat-o, mai întâi pentru construcție și apoi pentru întreținere și reparații" (p. 520). Ca atare, autoarea descrie reședințele regale cu toate detaliile de construcție, arhitectură, sume investite, dotări, parcurile și grădinile aferente, arhitecți și decoratori, precum și statutul acestor reședințe.

Capitolele IV, V și VI se referă la vestimentație, masa și alimentație, precum și la petrecerea timpului liber. Sunt oferite foarte multe date și informații cu referire la stiluri, creatori și case de modă mai ales în timpul reginei Maria, preocupată de tot ceea ce era nou, aparte și sofisticat, dar și cu preluări din costumul bizantin și popular românesc. Aparițiile reginei Maria în fotografii ne demonstrează acest lucru. Încoronarea din 1922 a fost momentul culminant al imaginației reginei în domeniul vestimentar. Ea le-a cerut tuturor femeilor din familia ei și care făceau parte din procesiune să se îmbrace în auriu, iar celelalte să poarte mov și argintiu. "Nu doresc o încoronare modernă, cum ar putea avea și altă regină. A mea să fie în întregime medievală"². În privința uniformelor militare, se cunoaște pasiunea regelui Carol al II-lea, care la un moment dat le crea singur. De asemenea, modul cum se prezentau ținutele marilor demnitari, ale demnitarilor, funcționarilor superiori și inferiori, ca și cele ale personalului inferior de la Curte era foarte strict stabilit. Ca atare, autoarea descrie amanunțit atât uniforme, cât și ținutele cu diferite privilegii din timpul domniei regelui Carol al II-lea.

În privința mesei și alimentației, acestea țin de gusturile vremii, dar și de preferințele și obiceiurile culinare ale monarhilor, de starea de sănătate și de dărnicia comanditarului. De regulă, bucătarii erau germani, dar se urmăreau preceptele bucătăriei franceze în mare parte. Orele de masă erau bine stabilite și se respectau cu strictețe. Este vorba de un protocol impus de regele Carol I, preluat de Ferdinand, dar modificat și relaxat de regina Maria. Este prezentată o serie de meniuri obișnuite sau cu diferite ocazii. De pildă, în timpul regelui Carol al II-lea, denumirea unui fel de mâncare și a unui desert era aceea de "Dorința regelui" (p. 374). De asemenea, meniurile regale se schimbă în funcție de situația economică și de evenimentele politice, fapt remarcabil de autoare, mai ales pentru domnia regelui Mihai, când izbucnirea celui de-al Doilea război mondial a determinat scumpirea alimentelor și reducerea drastică a puterii de cumpărare.

Pentru petrecerea timpului liber sunt descrise dejunuri, dineuri, serate, participări ale familiei regale la reprezentații teatrale, spectacole de operă, concursuri sportive, partide de vânătoare, petrecerea sărbătorilor de Paști, Crăciun și Anul Nou, vizite în țară și în străinătate.

Ultimele capitole se referă la relațiile de familie și cu alte persoane, dar și la sănătate, boală și moarte la Curtea Regală. În timpul lui Ferdinand erau invitate foarte multe rude, în special surorile reginei Maria, autoarea descriind aceste vizite, precum și pe cele ale unor personalități, dar și relațiile cu personalul. Este descrisă organizarea

² Apud Hannah Pakula, *Ultima romantică. Viața reginei Maria a României* (trad. Sanda Ileana Racoviceanu), București, 2001, p. 400.

Casei Regale, protocolul și ceremonialul Curții, atribuțiile personalului în timpul celor trei domnii: “[...] în perioada 1914-1947, relațiile de familie și cu alte persoane la Curtea Regală au demonstrat evoluția acesteia de la o curte deschisă, primitoare, oarecum nedisciplinată, spre o Curte Regală controlată și apoi din ce în ce mai izolată și care a sfârșit prin a dispărea la 30 decembrie 1947” (p. 529-530).

Și cum oameni au fost și regii, boala, suferința și moartea nu i-au ocolit. Un ultim capitol este dedicat de către autoare acestor aspecte și este interesant. Urmărit profilul unui monarh în asemenea situații. Viața unui rege sau a unui membru al familiei regale este foarte bine sintetizată de principesa Ileana, care spunea: “M-am născut în sunetul a douăzeci și una de salve de tun – salutul regal pentru fiica unui lung șir de regi și împărați. [...] «Prințesele se nasc în public și mor în public și între aceste două evenimente, ele trăiesc în public»”³.

Recomandăm această lucrare tuturor celor interesați, cu mențiunea autoarei că noi completări și interpretări pot fi posibile, pe măsură ce vor fi identificate și valorificate și documentele referitoare la viața și activitatea familiei regale române, aflate în arhivele și bibliotecile străine.

Mirela Tîrnă

România interbelică: istorie și istoriografie (ed. Ovidiu Pecican), Cluj-Napoca, Limes, 2010, 324 p.

Lucrarea cuprinde un număr de 17 studii valoroase și inovatoare, impresionante prin tematica abordată și personalitățile prezentate, precum și interpretarea istorică neconvențională, cu accente filosofice, literare, impusă chiar de subiectele tratate: imaginea unor profesori universitari români interbelici din perspectiva vieții private, sentimentale, masculinitate interbelică, “năimismul”, istoria ficțională, istoria francmasoneriei din România în viziunea filologului ieșean George Pascu, emigranții evrei și acțiuni salvatoare ale rabinului Moshe Carmilly-Weinberger în perioada celui de al Doilea război mondial, scrierile unor istorici ardeleni ș. a.

Primul studiu prezintă o lecție de istoriografie cu privire la evenimentul din 1 decembrie 1918, o incursiune în bibliografia școlară a anilor interbelici. Autoarea, Cătălina Mihalache analizează lucrările unor istorici români create sub influența evenimentelor politice contemporane. Astfel, manualele istoricului transilvănean Ioan Lupaș din anii 1921, 1938, 1941 și 1944 marchează evoluția societății românești și schimbările produse, ele fiind foarte apreciate în Ardeal, dar și de autoritățile statului român de atunci. Manualele lui au valoare științifică și sunt îmbogățite cu numeroase materiale auxiliare (documente, ilustrații, hărți). Evenimentul de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, este considerat glorios, esențial în istoria României.

Lucrări comparabile au apărut în anul 1935. Exemplele sunt manualul de istorie al lui Ioan S. Floru, care accentuează realizările regilor României, precum și opera profesorului ieșean Orest Tafrali – care a scris mai multe ediții de manuale școlare. Toate

³ Ileana, Princesă de România și Arhiducesă de Austria, *Trăiesc din nou* (trad. Agra Baroti-Gheorghe), București, 1999, p. 16.